

UDK 1:821.163.4.09Petrović Njegoš P. II

Slobodan Vukićević, *Njegošu su zahvalni: i Bog i čovjek (filozofsko-sociološka studija)*, Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2016.

U osnovi svaki misaoni izazov apriori zahtijeva volju i duh, istančan pogled na svijet i analitički sluh za *misli* na kojima će se (iz)graditi jedno misaono djelo koje će pažljivo prepoznati i duboko spoznati izazov na koji je njegova misao „izazvana“. Misaoni izazov prof. Slobodana Vukićevića u ovoj knjizi je prije svega *čovjek* kao biće koje stvara i *njegova zajednica* u kojoj se otjelotvoruje njegova/njihova generička suština. Taj čovjek kao stvaralačko biće nije apstrakcija koja hoda, zamišljeni idealni tip ili pasivni otisak na zidu istorijskog vremena, već čovjek – duhovni graditelj koji sagrađuje stepenice na kulturnom nebu iznad zajednice kojoj pripada – njegovo ime nije samo Njegoš, već i misija zvana „čovjek“.

Ukoliko naučni stvaralac jeste tragač za istinom i istovremeno njen misionar, onda traganje za istinom zahtijeva pozudan „teorijski kompas“ za snalaženje u svijetu koju istražujemo. Otuda, prof. Slobodan Vukićević u prvom poglavlju, pod naslovom, „*Pojam pogleda na svijet*“ definiše teorijski temelj svog rukopisa i određuje videokrug svoje analize. U najširem smislu, pogled na svijet, uobličen u sistem, jeste „stav prema svetu, a ovaj, kao i svaki drugi stav, sadrži ne samo saznanje, nego i emocionalne i motivacione činioce“. (Đ. Šušnjić). Prof. S. Vukićević ističe da je pogled na svijet suštinska potreba čovjeka i njegove zajednice koja se oblikuje u duhovnoj sferi kao pojmovna i kategorijalna odrednica društvene stvarnosti, a koja znači prihvatanje duhovnih sadržaja iz svijeta, ali i unošenje duhovnih sadržaja u svijet, uvijek na specifičan, a to znači djelatan način sa svim momentima cjelovitog: racionalnog, iracionalnog, vrijednosnog, emotivno-afektivnog i tradicionalnog sadržaja svog bića“.

Specifikujući sociološku valencu, autor, pogled na svijet, označava i kao, „vlasništvo“ pojedinca, grupe, klase, institucije, određenog društva ili čitavih zajednica na osnovu kojeg oni pridaju značaj, značenje i smisao, početku i krajnjoj tački univerzuma u svom mjestu u svijetu. Na osnovu ove (re)apstrakcije, tj. konkretizacije značenja pojma pogleda na svijet, autor, pored *pogleda na svijet* navodještava i stanovište o *pogledima na svijet* u kojima se susret logosnog i istorijskog u svojoj punini izražava jedino u kulturnoj varijabilnosti. To konkretno znači, da ljudi u svakoj kulturi na svoj način gledaju i shvataju svijet, svoje utiske i znanja organizuju po svome pogledu na svijet, na osnovu koga konstruišu vlastitu, socio-kulturno uslovljenu sliku svijeta i time itovremeno oblikuju vlastiti socio-kulturni identitet. Dakle, *pogled na svijet* nije samo teorijska matrica već i epimôna tačka sa koje reflektivni odraz društvene stvarnosti, vrijeme i društveni kontekst stvaralaštva P. P. Njegoša dopijevaju u analitičko „oko“ pisca i reflektuju se u misaonu konstrukciju temata ove knjige. Na taj način stvara se (čini mi se nepohodna) teorijska podloga da mi ljudima iz drugih vremena (kao što je slučaj sa Njegošem) ili ako proširimo analitičko polje, ljudima drugih kultura, civilizacija, itd., *postavljamo naša pitanja* i pri tom očekujemo da dobijemo *njihove odgovore*, jer jedino u tom slučaju mogući je misaoni dijalog. U suprotnom, prijeti opasnost ne samo od pogrešnih, već i od proizvoljnih, aktuelno ideološki, itd. mapiranih tumačenja, što u posljednje vrijeme nije rijetak slučaj, kad je u pitanju stvaralaštvo Petra Petrovića Njegoša.

Poslije teorijskog problematizovanja pogleda na svijet, prof. S. Vukićević u drugom poglavlju knjige ispisuje veoma

inspirativnu i inovativnu teoriju strukture i dinamike društva, a pod naslovom „*Društvena vasiona u svemiru*“. Društvena vasiona, prema autorovim riječima, kao ishod dugotrajnog procesa u kojem je ljudski rod stvarao novi oblik života je složena cjelina, sastavljena od mnogih „socalanih galaksija“, gravitacionih polja (ekonomskog, političkog, kulturnog, socijalnog, kao i njihovih međusobnih interferencija) i bezbrojnih *društvenih čestica* koje svojim frekvencijama emituju društvenu energiju i determinišu ukupnu dinamiku društvene stvarnosti. Sledstveno, društvena vasiona ne konvergira ka jednom principu – održavanja prirodne ravnoteže društvene stvarnosti, već naprotiv, ona' je konglomerat raznoraznih impulsa, te otuda, kako ističe autor, njena „prirodna ravnoteža“, sa jedne strane, nužno nosi u sebi sile generičnosti čovjeka i ljudske zajednice, dok sa druge strane, u društvenoj vasioni, postoje „crne rupe“ i raznolike strukturalne i sistemske činjenice („bakterije“) koje autor naziva „antigeneričkim gravitacionim poljima“ (njenom „tamnom materijom“) koje dovode u pitanje ne samo održavanje njene „prirodne ravnoteže“, već prije svega često dovode do odstupanja od generičke suštine čovjeka i njegove zajednice. Kao tipičan primjer sistemskih „bakterija“, autor između ostalih, navodi *bakterije birokratizma*. Ove „bakterije“ se prema riječima prof. Vukićevića, vrlo brzo razmnožavaju na svim nivoima društvenog sistema. Sposobne su da razviju imun sistem odbrambenih mehanizama protiv „bakterija slobode“, važenja prava, pravde i sl. Pored toga, one stvaraju i usavršavaju pravni „oklop“ koji prvenstveno njima odgovara. Takođe, kao i „prave bakterije“ sposobne su da mijenjaju mjesto i stvaraju nove izvore birokratizma. Štaviše, kako autor ističe, „birokratske bakterije“ prenose svoje osobine na svoje „potomke“ i tako održavaju kontinuitet birokratizma i njegov uticaj na čitav društveni organizam“. Krajnji ishod ovog sistemskog

birokratizma je *biro-bakterizacija društva* iliti, kako je Maks Veber govorio *gvozdeni kavez birokratije* iz koga nema izlaza, a koji prijeti pretvaranju pojedinaca u puke predmete sa ciljem lakšeg upravljanja njima i njihovom slobodom.

„Crne rupe“ u društvenoj vasioni, prema riječima autora, bezbrojne su – ropstva, diktatorske, fašističke, eksploatorske, režimske, ideološke, „crne rupe“ – su samo nekih od primjera „crnih rupa“ u koje, kako kako autor kaže, „ljudska svjetlost nije mogla da uđe“. Naravno, „crne rupe“ u društvenoj vasioni (uostalom kao i u Kosmosu) nijesu samo „sile tame i zla“, već, kako autor vispreno zapauža, shodno povijesnim i istorijskim tendencijama u razvoju ljudskog društva, one' u sebi mogu da sadrže i svjetlosti – dobra, jer se u njoj („crnoj rupi“) pripremaju društvene promjene koje zavisno od odnosa tj. snage dobra i zla imaju karakter progresa ili regresa. Dakle, protivrečnosti u društvenoj vasioni javljaju se kao generatori njene energije i ukupne dinamike. Prema tome, kako ističe autor, društvo je samo jedna vasiona u kosmosu koja funkcioniše na samosvojtvenim principima, pri čemu svaka posebna društvena vasiona ima svoju viziju (pogled na svijet) i da u skladu sa tim traga za smislom svog postojanja u svijetu.

U narednim poglavljima knjige („*Njegošev pogled na svijet*“, „*Njegoševa genialnost*“, „*Njegoševo vrijeme*“, „*Njegošev antropocentrizam kao idealni tip ljudskosti i humanosti*“, „*O Njegošu – Drugi i Ja*“, „*Crna Gora – Njegoševa riječ i djelo*“, „*Njegoš i crnogorska nacija kao sloboda*“, i na kraju „*Sinteza*“) autor pažnju usmjerava na stvaralački opus P. P. Njegoša.

U razmatranju *Njegoševog pogleda na svijet*, autor polazi od premise da se, *besporedak istorije neprestano konstituiše u njen poredak*. Iz ovog slijedi stav da je kompozitnost svijeta „divergentna“ samo po značenju njegovih unutrašnjih sila, jer u njemu vladaju princip haosa i princip poretka, ali je konvergentna sa stanovišta

postojanja i dinamike svijeta, jer, kako autor ističe, „svijet postoji na *principu* spajanja i uzajamnog djelovanja ova dva principa“. Dakle, javlja se treći (posredni) princip kao sila spajanja prva dva principa. Ovaj treći princip jeste – *princip životne organizovanosti* – i on prema mišljenju autora, ujedno jeste i fundamentalni princip Njegoševe filozofije i njegovog pogleda na svijet. Princip životne ogranizovanosti je prema riječima autora, „logosna transcendencija samog života u vidu slobode, pravde i pravednosti, normi (vrijednosnih, kulturnih, moralnih, duhovnih) i humanosti. Ono što po autoru predstavlja genijalni doprinos Njegoševe misli sadržano je u tome, što princip životne organizovanosti u sebi ne sadrži apsolutizaciju dobra ili zla, a to znači, ne isključuje nijedno od njih. Autor piše, „Njegoš ne dogmatizuje i ne apsolutizuje ništa i nikog, pa ni Boga, već sve uzima u obzir – Boga, čovjeka, narod, prirodu, Kosmos, ali ništa ne apsolutizuje“. Štaviše, zaključuje autor, Njegoš u svom pogledu na svijet, „deapsolutizuje i Boga i Čovjeka, i zato su mu zahvalni i jedan i drugi“, jer na taj način oživotvuje Boga, a čovjeku daje slobodu kao socijalni realitet i posmatra ga u njegovoj punoj otvorenosti prema esenciji koja je beskrajna. Pri čemu, sa ovim stavom, Njegoš ne potencira racionalistički antropocentrizam koji je karakterističan za savremeno društvo, već, već naprotiv pravi totalni otklon od tipa egzistencijalističkog antropocentrizma koji apsolutizuje potrošačku egzistenciju u odnosu na čovjekovu esenciju“. Ugo Foscolo se pita, „Šta je čovjek ako se prepusti samo hladnom proračunatom razumu?“ I odgovara, „Zločinac, teški zločinac“. Ovaj kritički odgovor prvenstveno se odnosi na shvatanje prirode koja je u savremenom raciocentričnom pogledu na svijet shvaćena kao „riznica za pljačkanje“. Njegoš je itekako svjesan ove činjenice i opasnosti koje racionalistički antropocentrizam sadrži, te otud, kako autor ističe, ljudsku

ljepotu smatra nezamislivom bez ljepote prirode, ali istovremeno „priroda za Njegoša ima božju ljepotu pod čijim uticajem čovjek razvija svoju duhovnost.

Koliko je Njegoševo stvaralaštvo nepresušni i neprestani misaoni izazov najbolje pokazuje poglavlje pod naslovom, „O Njegošu – Drugi i Ja“ u kome su sabrani „misaoni susreti“ profesora Slobodana Vukićevića sa drugim značajnim tumačima Njegoševog stvaralaštva. Dokažući da slučajnih susreta nema i istovremeno birajući odabrane sagovornike, kao što su Vladika Nikolaj Velimirović, Miloš Crnjanski, Isidora Sekulić, Ivo Andrić i Milovan Đilas, autor problematizuje neke od ključnih problema (i misaonih dilema) iz Njegoševog stvaralaštva.

U prvoj raspravi, autor ukršta misli sa Vladikom Nikolajem Velimirovićem, ocjenjujući ispravnim vladikine misli, da je bogatstvo Njegoševog duha sadržano u tome što je on, za razliku od drugih ljudi koji imaju vjeru u Boga, „*imao nešto više, on je imao viziju Boga*“, odnosno, „za Njegoša se može reći, da je *njega imala religija, nego da je on imao religiju*“. Autor, ove vladikine misli dopunjuje stavom, da je „Njegoševoj viziji Boga prethodila, ili bila istovremena, Njegoševa izgradnja vizije čovjeka i svijeta“, iz čega proizilazi stav, da je Njegošev duh nadilazio svaku posebnu religiju, jer Njegoševa religija je isijavala iz univerzalnog duha koji je „nazdravljao svemu“, sa stanovišta pune ljudskosti i humanosti.

Ovaj stav autor dopunjava kroz misaoni susret sa Milošem Crnjanskim, ističući da je Njegoševo stvaralaštvo, iznad svake pojedinačne religioznosti, pogotovo svakog religijskog fundamentalizma. Štaviše, kako autor ističe, Njegoš ne otkriva Boga, zarad Boga, već zarad poziva čovjeku da mu se pridruži saznanjem, stvaralaštvom i pjesništvom. Na taj način, kako autor ističe, afirmiše se čovjekova *sloboda* da otkriva nepoznato i neprolazno.

U trećem razgovoru sa Isidorom Sekulić, autor ističe da je u Njegoševom

pogledu na svijet, „sve sveto: sveta je želja sjedinjenja muškarca i žene u ljubavi, sveti je taj trenutak, sveti je plam koji bježi iz grudi zaljubljenih, sve ima božansku odoru kao susret Boga i čovjeka“, veoma inspirativno i poetično konstatuje profesor Vukićević.

U četvrtom razgovoru sa Ivom Andrićem, autor ističe da „Kosovska drama nije jedini početak Njegoševe drame“, već i vjekovna borba ljudi u Crnoj Gori za svoju slobodu, a u petom razgovoru sa Milovanom Đilasom, autor iznosi široku lepezu misaonih dobara „Za-Njegoša“, koje ponajbolje izražava središnja misao autora o *uzajamnoj nezamislivosti* – Njegoša bez Crne Gore obrnuto – Crna Gore bez Njegoša.

Zaključujući ovo poglavlje, potrebno je istaći da bogati dijaloški razgovori u ovom dijelu knjige jesu dokaz da ovo djelo, nije samo kontemplativna radoznalost autora u potrazi za saznanjem, već i *susret mislioca*; njihov dijalog i sučeljavanje u traganju za smislom Njegoševe misli, ali i smislom ljudske egzistencije sa primarnim ciljem (re)otkrivanja suštine društvenog života u kojem se ona (ne)ostvaruje.

U posljednja dva poglavlja „Crna Gora – Njegoševa riječ i djelo“, „Njegoš i crnogorska nacija kao sloboda“, autor u svojevrsnoj misaonoj saigri povezuje Njegoševo stvaralaštvo sa konstituisanjem identiteta Crne Gore i Crnogoraca. U dugom procesu artikulacije identiteta, cjelokupni Njegošev etnocentrizam, prema riječima autora bio je sadržan u stavu da narod tvori vlastitu istoriju, tvori svoj identitet i da se bori protiv nasilja koje mu to osporava. Otuda, u Njegoševim narativima preovladava, borba za život, borba za slobodu, junaštvo, humanost i moral,

egzistencija i esencija su nerazdvojni, a to znači, kako autor kaže, „*princip života* koji životu daje ljudski smisao“. A krajnji cilj koji čovjeku daje ljudski smisao jeste upravo *sloboda*; sloboda u kojoj se čovjek osjeća kao kod kuće, a ne kao salamander u vatri.

Ukoliko je čovjek je biće po svom djelu, po onome što je stvorio kroz koje gradi zakone vlastitog postojanja, onda je prema autoru, Njegoševo putovanje kroz „beskrajni okean vozdušni“ predstavljalo ne samo otjelotvorenje njegovog genijalog duha, već je i sagradilo neprolazne vrijednosti na kojima se gradila njegova zajednica, pri čemu Njegoševo djelo nikad „...ne gubi na aktuelnosti, jer ono neprestano obogaćuje vrijeme, a vrijeme njega. U njemu važi ono što dobije potvrdu vremena: 'vrijeme je majstorsko rešeto'.

Kao što vidjeli, ova knjiga ne traga samo za uzornim čovjekom (što Njegoš svakako jeste za sve južne Slovence, pa slobodan sam reći i čovječanstvo u cjelini), već nam otkriva i njegovu zajednicu koja mu je bila izvor stvaralačkog nadahnuća.

U jednoj rečenici, Njegoševo stvaralaštvo, pa i ova knjiga kao omaž njegovom velikom djelu, ne otkrivaju nam samo ono što smo bili, već nam ukazuju i na ono što bi trebali biti, kako ne bismo zaboravili ono što zapravo jesmo. Upravo danas ta opasnost lebdi nam nama, a aktuelno šepureći pridjev „genocidni pisac“ kao da svjedoči da su:

„vrijeme zemno“,
kako je govorio Njegoš
„i sudbina ljudska“,
Dva obraza najviše ludosti.

Obrad Samardžić